

Η ΚΑΤΟΧΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΤΙΑ ΔΥΟ ΜΙΚΡΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Δυο παιδιά που μεγάλωσαν στην Αθήνα την εποχή που την κατέκτησαν οι Γερμανοί και οι Ιταλοί, διηγούνται τις προσωπικές τους αναμνήσεις. Δεν πρόκειται για μια ιστορική καταγραφή των γεγονότων. Αυτό που μετρά είναι, μετά από τόσα χρόνια τι θυμούνται από την Κατοχή, τι έχουν να μας διηγηθούν.

Το κοριτσάκι ήταν μόλις 6 χρονών όταν ξέσπασε ο πόλεμος, 10 το αγόρι. Η Κυριακούλα και ο Δημήτρης επέζησαν από τις κακουχίες εκείνης της μαύρης περιόδου, σπούδασαν, έπιασαν δουλειά, παντρεύτηκαν. Είναι οι γονείς μου.

Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ ΘΥΜΑΤΑΙ

Η πρώτη περίοδος του πολέμου

Γεννήθηκα στην Αθήνα το καλοκαίρι του 1934. Στο μυαλό μου ο πόλεμος και η Κατοχή μπορούν να συμπυκνωθούν σε 3 λέξεις: πείνα, κακουχίες και φτώχεια για όλους ανεξάρτητα από το κοινωνικό και βιοτικό επίπεδο που είχαν πριν ξεσπάσει ο πόλεμος.

Παρόλα αυτά θυμάμαι πολύ καλά τις πρώτες ημέρες στο σχολείο. Η δασκάλα μου, η κυρία Στεφανία, η χήρα με τον κότσο πίσω στο κεφάλι, μας είπε να πάρουμε ένα ψαλιδάκι σπαστό για να ζωγραφίσουμε το γράμμα άλφα, να το χρωματίσουμε, να το κόψουμε και να της το πάμε.

Εκείνο το πρωινό πήρα το άλφα μου, την πράσινή μου τσάντα και με τη φίλη μου την Κατίνα μπήκαμε καμαρωτές στην τάξη μας, μετά την προσευχή. Αντί για να κάνουμε μάθημα μάς έδωσαν το ενδεικτικό μας, χτύπησε το κουδούνι και φύγαμε. Το κράτησα προσεκτικά από μια άκρη, χωρίς να καταλαβαίνω τι ήταν και επέστρεψα καμαρωτή στο σπίτι μου.

Στη γειτονιά με έβλεπαν οι γειτόνισσες και μου έλεγαν: «Τι είναι αυτό Κουλίτσα, μπράβο σου» και εγώ χοροπηδούσα από τη χαρά μου, χωρίς να καταλαβαίνω τι ήταν αυτό που κρατούσα και γιατί μου έλεγαν μπράβο. Στο σπίτι επικρατούσε αναστάτωση, χωρίς να καταλαβαίνω το γιατί. Κάποια στιγμή βλέπω τον πατέρα μου να πετάγεται στην αυλή, να κοιτάζει τον ουρανό και να λέει: «Να, να, τα αεροπλάνα, ήρθαν». Βγήκα και εγώ και κοιτάζα τα αεροπλάνα.

Μετά από λίγες ημέρες είδα τη μητέρα μου να τραβά τα έπιπλα για να αδειάσει τελείως το χολ. Έλεγε ότι της είπαν από την πολεοδομία ότι εκείνο το σημείο με τις κολώνες ήταν το πιο ασφαλές για καταφύγιο κι ότι το σπίτι μας ήταν το πιο σύγχρονο σπίτι της περιοχής, το μόνο με κολώνες. Επίσης μας είπαν να μαζέψουμε χώμα από το δρόμο, να γεμίσουμε μ' αυτό τσουβάλια και να τα στοιβάξουμε στην είσοδο του σπιτιού για να είναι η είσοδος προφυλαγμένη από τα βλήματα, σε περίπτωση βομβαρδισμού. Σε όλα τα παράθυρα έπρεπε να κολλήσουμε χιαστί χάρτινες ταινίες για να μη σπάσουν τα τζάμια. Την εποχή εκείνη την κόλλα τη φτιάχναμε μόνοι μας από κουρκούτι, δηλαδή νερό και αλεύρι.

Όσο περνούσαν οι μέρες μεγάλωνε η αναστάτωση στο σπίτι. Συνέχεια έλεγαν: «Και τι θα βρίσκουμε να τρώμε;» Η μητέρα μου μού έδωσε συμβουλές: «Τώρα πια Κουλίτσα, θα μένεις αρκετές ώρες μόνη στο σπίτι. Εμείς θα φεύγουμε, ο μπαμπάς θα πηγαίνει στη δουλειά του, εγώ θα ψάχνω να βρω κάτι για να φάμε. Θα κάθεται ήσυχα και δεν θα ανοίγεις σε κανένα. Μπορείς μόνο να κοιτάς το δρόμο από το παράθυρο της πόρτας». Για μένα αυτό ήταν αδιανόητο. Είχα μάθει μέχρι τότε να είναι μόνιμα ανοιχτή η πόρτα του σπιτιού μας, για να μπαινοβγαίνουν τα παιδιά της γειτονιάς, οι παρέες μου και να παίζουμε. Δεν καταλάβαινα τι συνέβαινε, γιατί όλα αυτά, γιατί να κοιτάζω το δρόμο μέσα από τα κάγκελα της πόρτας. Ένιωθα φυλακισμένη. Και γιατί είχαν εξαφανιστεί όλα τα παιδιά από το δρόμο; Δεν είχα κανένα τρόπο να μάθω νέα τους, να δω τι κάνουν κι αυτά. Την εποχή εκείνη δεν υπήρχε τηλέφωνο, τίποτα, κανένας άλλος τρόπος επικοινωνίας.

Παρόλα αυτά πειθάρχησα στις εντολές της μαμάς μου. Κι όταν μου χτύπησε την εξώπορτα η θεία μου η Νίτσα, εγώ της είπα από το παράθυρο της πόρτας ότι δεν πρέπει να της ανοίξω. Η καημένη η θεία με παρακάλεσε να της ανοίξω. Εγώ ήμουν ανένδοτη. Αναγκάστηκε να κάτσει στα σκαλοπατάκια, έξω από την πόρτα και να περιμένει να έρθει η μαμά μου. Ήταν πολύ αναστατωμένη. Ήθελε να της μιλήσει. Το πιο αξιοπερίεργο το άκουσα μόλις η θεία Νίτσα μπήκε στο σπίτι. «Το 'μαθες;» ρώτησε τη μαμά «είπαν να παραδώσουμε τα ραδιόφωνα. Απαγορεύονται. Κορόιδο είμαι να δώσω το ραδιόφωνό μου; Το τύλιξα σε ένα μουσαμά, το δεσα σφιχτά και το έθαψα στον κήπο».

Πάνω από εμάς έμεναν δυο αδελφές με τον αδελφό τους, όλοι μεγάλης ηλικίας, ανύπαντροι. Η Φωτεινή, η Σταθούλα και ο Γιάννος. Με αγαπούσαν πάρα πολύ και συνήθιζα να ανεβαίνω πάνω, να κάθομαι μαζί τους και

να παίζω. Ένα πρωινό είδα τις δυο αδελφές απορροφημένες να πλέκουν με ένα ασυνήθιστα χοντρό μαλλί. Μου είπαν ότι το μαλλί το μοίραζε το κράτος για να το παίρνει όποιος μπορεί και να πλέκει πουλόβερ, κάλτσες και γάντια για τους στρατιώτες που πολεμούσαν στην Αλβανία. Εγώ ήξερα να πλέκω και ζήτησα να μου δώσουν κι εμένα. «Άσε Κουλίτσα μου» μού είπαν «αυτό το μαλλί δεν είναι για τα χεράκια σου». Αλλά εγώ επέμενα. Πραγματικά το μαλλί ήταν πολύ χοντρό και μετά από λίγο πόνεσαν τα δάχτυλά μου και σταμάτησα το πλέξιμο.

Πείνα, κακουχίες, φτώχεια

Ο καιρός περνούσε και μοναδικό μέλημα στο σπίτι ήταν να βρεθεί κάτι να φάμε. Ο μπαμπάς είπε: «Δουλειές δεν υπάρχουν, τα λεφτά τέλειωσαν. Όλη τη μέρα μένω στο μαγαζί και δεν πατά πελάτης. Παρόλα αυτά πρέπει να είμαι εκεί. Τι θα κάνουμε;» Η μαμά τού απάντησε: «Η γειτόνισσα η Λένα» εργοστασιάρχης ήταν ο άντρας της «έδωσε το διώροφο σπίτι τους για ένα τενεκέ λάδι, κι εγώ θα δώσω τα χρυσαφικά μας. Χρυσό παίρνουν αυτοί οι μαυραγορίτες. Αν δώσω το σπίτι μας, πού θα μείνουμε;»

Άκουγα να λένε: «Φτιάχνουν ξύλινα καροτσάκια με δυο ρόδες και μαζεύουν τους νεκρούς από το δρόμο. Ο κόσμος πεθαίνει πια από την πείνα».

Η μητέρα μου αντάλλαξε τα χρυσά κοσμήματά της για να μας φέρνει κάτι να φάμε. Οι μαυραγορίτες κρατούσαν το χρυσό και πετούσαν τις πολύτιμες πέτρες, ακόμη κι αν ήταν διαμάντια. Ούτε ασήμι έπαιρναν. Μόνο χρυσό. Σε μια τέτοια ανταλλαγή γύρισε πίσω η μητέρα μου με λίγα χαρούπια και κάτι που θύμιζε παστέλι. Πριν τον πόλεμο τα χαρούπια τα είχαν για τροφή των γουρουνιών. Η μαμά μου τα έδινε από το συρτάρι μονολογώντας: «Πού καταντήσαμε, να τρώμε τις τροφές των γουρουνιών!» Κι όμως εμένα μου άρεσαν πάρα πολύ τα χαρούπια, τα μασούσα αρκετά στο στόμα μου και ήταν γλυκά. Τρώγαμε συχνά βραστάς λαχανίδες. Η μαμά μονολογούσε: «Πριν τον πόλεμο αυτά τα δίναμε μόνο στους γαϊδάρους».

Ευτυχώς υπήρχε ψωμί. Μας το έδιναν με δελτίο. Πολύ λίγο, αλλά έδιναν σ' όλους. Το ψωμί το έλεγαν μπομπότα και το έφτιαχναν από καλαμποκάλευρο. Το έψηναν πάνω σε χοντρό λαδόχαρτο και όταν προσπαθούσες να το αφαιρέσεις, έμεναν πάνω του κολλημένα ψίχουλα. Για τη θεία μου τη νηπιαγωγό η λαδόκολλα με τα κολλημένα ψίχουλα ήταν το καθημερινό της φαγητό. Η μητέρα της είχε πεθάνει από την πείνα κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Κι όμως κάποια χρόνια νωρίτερα πήγαινε τακτικά σε χορούς των ανακτόρων, συνοδευόμενη από τον αδελφό της, καθηγητή Πανεπιστημίου.

Ένα πρωινό μαθεύτηκε ότι στο Πειραιά ανοίχτηκε μια αποθήκη γεμάτη τρόφιμα. Η μητέρα μου με τα πόδια πήγε από το Παγκράτι στον Πειραιά για να μας φέρει πίσω μερικά κιλιά στάρι. Κουβαλώντας το, έκανε πάλι όλη αυτή τη διαδρομή με τα πόδια.

Από το κρύο και την κακή διατροφή τα χέρια και τα πόδια μου είχαν πρηστεί και γέμισαν πληγές. Η μητέρα μου είχε αδυνατίσει πολύ, ούτε 30 οκάδες δεν ήταν πια. Τότε είχαμε οκάδες, ας πούμε περίπου 40 κιλά. Πολύ αδύνατος ήταν και ο πατέρας μου. Αμφισβητήθηκε ακόμη και το σπίτι μας. Η κυβέρνηση έκανε επίταξη στα σπίτια για να στεγάσει τον κόσμο που δεν είχε πού να μείνει. Πολλά σπίτια είχαν καταστραφεί, νομίζω από τους βομβαρδισμούς. Αν στο σπίτι σου υπήρχαν δυο δωμάτια, έβαζαν στο ένα δωμάτιο να μείνει μια άλλη οικογένεια. Ένα δωμάτιο αναλογούσε για κάθε οικογένεια.

Πολλοί άρχισαν να φεύγουν από την Αθήνα για να πάνε σε συγγενείς στην επαρχία. Εκεί, έλεγαν, θα έβρισκαν κάτι να φάνε. Οι δικοί μου αποφάσισαν να πάνε στους συγγενείς της μαμάς μου στα Γιαννιτσά, στη Βόρεια Ελλάδα. Τεράστια πεδιάδα, εύφορη, αλλά γεμάτη έλη, όλοι υπέφεραν από ελονοσία. Όμως εκεί θα βρίσκαμε κάτι να φάμε. Όταν φτάσαμε, βρήκαμε και άλλους συγγενείς από την Αθήνα, που είχαν φτάσει πριν από εμάς. Βρίσκαμε λίγο φαγητό, αλλά αρρώστησα, έπαθα ελονοσία. Κόντευα να πεθάνω. Για μια ένεση έδωσαν οι συγγενείς που μας φιλοξενούσαν 2 τενεκέδες καλαμπόκι.

Ο πατέρας μου ένιωθε άσχημα γιατί δεν έβρισκε δουλειά. Δεν ήξερε από αγροτικές δουλειές, ήταν επιπλοποιός, ήξερε να φτιάχνει έπιπλα. Όμως ήξερε να ψαρεύει. Από μικρός, όταν έμεινε ορφανός σε ηλικία 6 χρονών άρχισε να δουλεύει σε ψαροκάικα. Αποφάσισε να πάμε στους δικούς του συγγενείς στη Μηχανιώνα, κοντά στη Θεσσαλονίκη. Εκεί όλοι οι συγγενείς είχαν ψαροκάικα.

Μας έδωσαν σπίτι να μείνουμε και ο μπαμπάς μου έφευγε καθημερινά με τα καϊκια για να φέρουν ψάρια. Πέρασα πολύ ωραία. Έπαιζα με τα ξαδέλφια μου, μέναμε σε κανονικό σπίτι και είχαμε να φάμε. Όμως υπήρχε ο φόβος των Γερμανών. Καθημερινά μάζευαν τους άντρες για να τους στείλουν για αγγαρείες. Να φτιάχνουν δρόμους ή ό,τι άλλο είχαν ανάγκη κάθε φορά. Ο μπαμπάς κρυβόταν κάτω από τις αναποδογυρισμένες βάρκες που ήταν έξω στη στεριά για να μην τον πάρουν οι Γερμανοί. Η μαμά κουράστηκε πολύ με όλη αυτήν την κατάσταση. Εξάλλου τα νέα που έφταναν από την Αθήνα ήταν καλύτερα, ο κόσμος έβρισκε κάτι να φάει. Δεν μαθαίναμε να πεθαίνουν άνθρωποι στο δρόμο. Επίσης άρχισαν να λειτουργούν κάποια σχολεία, όπου έβρισκαν. Κυρίως σε εκκλησίες. Εγώ μεγάλωνα. Στη Μηχανιώνα, σχολείο δεν υπήρχε.

Οι δικοί μου αποφάσισαν να επιστρέψουμε Αθήνα. Πολύ δύσκολη η επιστροφή. Μας πήρε πολύ καιρό. Δε θυμάμαι πόσο κάναμε. Μπορεί να πήρε και μήνες. Είχαμε κολλήσει στη Θεσσαλονίκη, περιμένοντας να μας επιτρέψουν οι Γερμανοί να φύγουμε για Αθήνα. Μαζί μας ήταν και ο παππούς με τη γιαγιά μου. Δε θυμάμαι πολλά, μόνο το αφόρητο κρύο και τον αέρα. Βαρδάρης. Δεν είχαμε πού να μείνουμε. Βρήκαμε καταφύγιο σε ένα μισοκαταστραμένο εργοστάσιο. Μια μέρα βρέθηκε η πολυπόθητη θέση για την επιστροφή μας με το τρένο. Μια θέση στο βαγόνι που είχαν για να μεταφέρουν ζώα. Ταξιδέψαμε πάνω στα άχυρα και στις κοπριές, κάτω από τους κρικούς που έδεναν τα ζώα.

Φτάσαμε στην Αθήνα. Έπρεπε να ξαναπάω σχολείο, μαζί με τους παλιούς μου συμμαθητές που ήδη πήγαιναν Τρίτη τάξη. Τότε ξεκίνησε ο δικός μου προσωπικός ΑΓΩΝΑΣ. Σε λίγες βδομάδες έπρεπε να μάθω να στέκομαι επάξια σε ένα άλλο σύμπαν, αυτό με τους παλιούς μου συμμαθητές που τέλειωναν την Τρίτη τάξη και προχωρούσαν για την Τετάρτη. Πρώτα απ' όλα έπρεπε να μάθω τι σημαίνει σχολείο. Είχα κάνει στην πρώτη τάξη 2-3 μέρες μάθημα και είχα μάθει να γράφω μόνο το άλφα. Έπρεπε να μάθω να γράφω, να διαβάζω, να κάνω πράξεις, να μαθαίνω το μάθημα της ημέρας.... Τα κατάφερα με απεριόριστη προσωπική προσπάθεια, πείσμα και επιμονή. Για μένα οι αναμνήσεις μου από την κατοχή σταματούν σ' αυτόν τον προσωπικό αγώνα που με απορρόφησε τελείως.

ΟΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΟΥ

Η κήρυξη του πολέμου

Γεννήθηκα το καλοκαίρι του 1930 στην Αθήνα και μεγάλωσα στο πατρικό μου σπίτι στο Παγκράτι, δίπλα στο Παναθηναϊκό Στάδιο. Ήμουν το μοναδικό παιδί της οικογένειάς μου.

Την εποχή εκείνη το δημοτικό ήταν εξατάξιο, αλλά όσοι μπορούσαν έδιναν εξετάσεις από την Δ' Δημοτικού για να μπουν στην 1^η τάξη του οκτατάξιου Γυμνασίου. Έτσι κι εγώ αμέσως μετά την Δ' Δημοτικού πέρασα στο Γυμνάσιο.

Το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου του 1940 ξύπνησα από τις σειρήνες και έμαθα ότι η Ιταλία μάς κήρυξε τον πόλεμο. Παρόλο που περιμέναμε να γίνει πόλεμος, εγώ αναστατώθηκα πολύ. Όμως ετοιμάστηκα και πήγα σχολείο κανονικά.

Όταν κτύπησε το κουδούνι, όλοι οι μαθητές μπήκαμε στις σειρές μας για την πρωινή προσευχή, η οποία έγινε κανονικά. Αμέσως μετά την προσευχή πήρε το λόγο ο Γυμνασιάρχης, μάς είπε ότι κηρύχθηκε πόλεμος, προσπάθησε να μας εμψυχώσει, μάς είπε ότι το σχολείο μας κλείνει και ότι οι καθηγητές μας έχουν επιστρατευτεί και φεύγουν για το μέτωπο.

Στις 9:30 το πρωί οι σειρήνες ξαναχτύπησαν. Όλοι στη γειτονιά φοβηθήκαμε ότι είχαν έρθει τα αεροπλάνα των Ιταλών να μας βομβαρδίσουν και προσπαθήσαμε να προστατευτούμε, τρέχοντας προς το λόφο του Αρδηττού, με το βλέμμα καρφωμένο στον ουρανό. Κάποια στιγμή είδαμε ένα αεροπλάνο, κάποιοι είπαν ότι είναι αναγνωριστικό. Προς το μεσημέρι ήχησαν ξανά οι σειρήνες να μας ειδοποιήσουν για τη λήξη του συναγερμού.

Επιστρέψαμε στα σπίτια μας και μαζευτήκαμε για να αποχαιρετήσουμε όσους έφευγαν για το μέτωπο. Τα αδέρφια των γονιών μου παρουσιάστηκαν στο Κέντρο

Επιστράτευσης στο Σταθμό Λαρίσης, ο πατέρας μου στο χώρο εργασίας του, στο

Τελωνείο – Λιμεναρχείο Στυλίδας ένα κομβικό σημείο των караβιών που περνούσαν από τον Ευβοϊκό κόλπο.

Περπατήσαμε μαζί τους μέχρι την πλατεία Συντάγματος για να τους παραβγάλουμε. Γύρω μας περπατούσε πολύς κόσμος για να αποχαιρετήσει τους δικούς τους, όλοι ήταν συγκινημένοι αλλά γεμάτοι θάρρος και αυτοπεποίθηση ότι όλα θα πάνε καλά. «Θα νικήσουμε και θα ξανασυναντηθούμε σύντομα» έλεγαν.

Όμως όταν επιστρέψαμε σπίτι και βρεθήκαμε μόνοι, χωρίς τα αγαπημένα μας πρόσωπα, η σκέψη μας μαύρισε. Μοναδική μας ελπίδα για να μαθαίνουμε νέα τους ήταν ο «κώδικας επικοινωνίας» που επινόησε ο πατέρας μου. Πριν μας αποχαιρετήσει μας συμβούλευσε να μην πιστεύουμε όσα θα είναι γραμμένα στα γράμματα, γιατί αυτά θα περνούσαν από λογοκρισία. Το μόνο αληθινό που θα μπορούσαμε να μάθουμε είναι το ακριβές σημείο στο οποίο θα βρισκόταν. Γι' αυτό θα έπρεπε να διαβάζουμε το πρώτο γράμμα κάθε παραγράφου, ώστε να σχηματιστεί σιγά σιγά το όνομα της τοποθεσίας όπου βρίσκεται κάθε φορά.

Οι πρώτοι μήνες του πολέμου

Το ίδιο βράδυ που έφυγε ο πατέρας μου, η μητέρα μου αποφάσισε ότι θα έπρεπε να φύγουμε και εμείς για τη Στυλίδα, για να είμαστε κοντά του. Όμως δεν υπήρχε κανένα διαθέσιμο μεταφορικό μέσο. Τα τρένα ήταν γεμάτα φαντάρους και τα περισσότερα από τα ελάχιστα αυτοκίνητα εκείνης της εποχής είχαν επιστρατευτεί. Μάταια κατεβαίναμε κάθε μέρα με τα πόδια από το Παγκράτι μέχρι την Ομόνοια, για να βρούμε τρόπο να φύγουμε για τη Στυλίδα. Δεν υπήρχε τίποτα ελεύθερο για μας. Μόνο μετά από 20 περίπου μέρες βρήκαμε τρόπο για να πάμε μέχρι τη Λαμία. Από εκεί το να φτάσουμε Στυλίδα και μετά στο σπίτι που θα μέναμε στην Πελασγία ήταν σχετικά ευκολότερο.

Όλο αυτό το διάστημα προσπαθούσαμε μουνδιασμένοι να μάθουμε νέα. Όμως οι εφημερίδες και το ραδιόφωνο μιλούσαν γενικά και αόριστα για τους ηρωικούς φαντάρους μας, την ίδια στιγμή που ο κόσμος έλεγε το μακρύ και το κοντό του στις μεταξύ τους συζητήσεις. Λίγες μέρες μετά την εγκατάστασή μας στην Πελασγία, περίπου ένα μήνα από την κήρυξη του πολέμου, άρχισαν να έρχονται τα πρώτα ξεκάθαρα νέα για τις επιτυχίες των στρατιωτών μας στο αλβανικό μέτωπο.

Τώρα πια έβλεπα καθημερινά τον πατέρα μου, οι επιτυχίες των στρατευμάτων μας μεγάλωναν, οι Ιταλοί υποχωρούσαν στο μέτωπο, αλλά άρχισαν στο μεταξύ να έρχονται και οι πρώτοι τραυματίες, πολλοί στρατιώτες με σακατεμένα ή κομμένα πόδια από τα κρυοπαγήματα. Κάποιους από αυτούς τους είδα από κοντά στο πρόχειρο Νοσοκομείο στα Καμένα Βούρλα, όταν με τη μητέρα μου μαζέψαμε και τους πήγαμε τρόφιμα, μάλλινα ρούχα και πάνω απ' όλα μάλλινες κάλτσες πλεγμένες από τις γυναίκες της γειτονιάς μας.

Οι Γερμανοί μπαίνουν στην Ελλάδα

Τα νέα από το μέτωπο συνέχισαν να είναι ευχάριστα μέχρι την άνοιξη του 1941 που μας κήρυξε τον πόλεμο η Γερμανία. Η επέλασή τους ήταν ακαριαία. Τα γερμανικά πολεμικά αεροπλάνα, τα στούκας, σάρωναν τον Ευβοϊκό κόλπο και κατέστρεφαν ό,τι έβρισκαν να κινείται είτε στη θάλασσα είτε στη στεριά.

Μια μέρα ξαφνικά στην περιοχή μας φάνηκαν τα πρώτα βοοειδή. Είπαν ότι κατέβαιναν από τη Μακεδονία. Μέσα σε μια – δυο μέρες όλη η περιοχή γέμισε ασυνόδευτα μοσχάρια, ταύρους και αγελάδες. Λίγες ώρες μετά είδαμε τους πρώτους Έλληνες στρατιώτες που επέστρεφαν άτακτα από το μέτωπο που είχαν σπάσει οι Γερμανοί. Κάποιοι στην περιοχή μας προσπάθησαν να ανακόψουν την κάθοδο των Γερμανών, ανατινάζοντας μια μικρή γέφυρα που ήταν στην πορεία τους. Όμως οι Γερμανοί μπάζωσαν με ό,τι βρήκαν πρόχειρο το άνοιγμα και πάνω της στήριξαν μια γέφυρα για να μπορέσει να περάσει το γερμανικό στράτευμα με τα φορτηγά, τις μοτοσυκλέτες, τα τανκς κ.λπ. και να προχωρήσει προς τη Λαμία.

Μια μέρα μετά οι Εγγλέζοι προσπάθησαν να καταστρέψουν με το πυροβολικό τους ένα ακόμα γεφύρι της περιοχής μας, για να καθυστερήσουν την κάθοδο των υπόλοιπων Γερμανών. Όμως όλες οι βολές τους ήταν άστοχες. Την άλλη μέρα πήγα με τον πατέρα μου και είδαμε να στέκει άθιχτο το γεφύρι. Γύρω του υπήρχαν μεγάλοι κρατήρες από τους κανονιοβολισμούς μόλις 5-10 μέτρα πιο μακριά. Στο μεταξύ ακούγαμε από μεγάλη απόσταση κρότους από εκρήξεις, ενώ ο ουρανός ήταν γεμάτος από τα γερμανικά στούκας. Μέχρι το βράδυ όλα είχαν τελειώσει. Απόλυτη ησυχία.

Το σχολείο που δεν υπήρχε

Η νέα σχολική χρονιά, 1941-1942, με βρήκε ξανά πίσω στην Αθήνα με τους δικούς μου. Εκεί με μεγάλη μου χαρά συνάντησα τους δυο μου θείους να έχουν επιστρέψει άθικτοι από το μέτωπο, ξαναβρήκα όλους τους παιδικούς μου φίλους και τους συμμαθητές μου, αλλά έλειπαν για πάντα κάποιοι γείτονες ή κάποιοι απ' αυτούς είχαν τραυματιστεί σοβαρά στο μέτωπο.

Το κτήριο του Γυμνασίου μας το είχαν επιτάξει οι Γερμανοί και οι Ιταλοί. Για τα υπόλοιπα τέσσερα χρόνια το ρόλο του σχολείου το έπαιζαν άλλοτε ο χώρος της εκκλησίας του Αγίου Σπυρίδωνα ή του Προφήτη Ηλία άλλοτε κάποια γειτονικά δημοτικά σχολεία και άλλοτε κάποια καφενεία ή ταβέρνες της περιοχής.

Στα καφενεία και στις ταβέρνες έκανε κάθε φορά μάθημα μόνο ένα τμήμα, οπότε όλα πήγαιναν καλά. Όμως στις μεγάλες εκκλησίες μαζευόταν συγχρόνως 5-6 διαφορετικά τμήματα. Συνήθως 2 τμήματα έκαναν μάθημα στο γυναικωνίτη και τα υπόλοιπα στον ενιαίο χώρο της εκκλησίας. Το εσωτερικό της εκκλησίας βούιζε από τις φωνές των καθηγητών που παρέδιδαν το μάθημα ή εξέταζαν, αλλά και από τις δικές μας ομιλίες, τις φωνές και το θόρυβο από τις αταξίες μας.

Παρόλα αυτά η επιμονή και θέληση των καθηγητών μας να μας μεταδώσουν τις γνώσεις που χρειαζόμασταν, η συμπάραστασή τους και τα λόγια τους που μας εμπύχωναν, έπιασαν τόπο. Περάσαμε τα περισσότερα χρόνια του οκταταξίου Γυμνασίου κάνοντας όποτε ήταν δυνατόν μάθημα εδώ κι εκεί, κι όμως οι περισσότεροι δώσαμε εξετάσεις και περάσαμε σε σχολές του Πανεπιστημίου ή Πολυτεχνείου, στην Ιατρική ή σε Οικονομικές Σχολές. Αρκετοί διέπρεψαν στο χώρο τους. Ακόμη και τώρα αναρωτιέμαι πώς τα καταφέραμε κάτω από τόσο αντίξοες συνθήκες.

Η πείνα σημαδεύει την Κατοχή στην Αθήνα

Στην Κατοχή μάς έλειπαν τα πάντα, κυρίως το φαγητό. Την ίδια στιγμή κυκλοφορούσαμε μέσα στο κρύο και τις λάσπες με τρύπια παπούτσια, χλιομπαλωμένα ρούχα, ενώ το κρύο και ο αέρας έμπαινε από τα σπασμένα τζάμια. Μας ταλαιπωρούσαν οι στερήσεις ακόμη και των πιο βασικών αγαθών.

Τραγικοί ήταν οι δύο πρώτοι χειμώνες της Κατοχής στην Αθήνα. Όλα τα τρόφιμα τα μαζευαν οι Ιταλοί και οι Γερμανοί απευθείας από τον τόπο παραγωγής τους, στην επαρχία. Στην Αθήνα δεν έφτανε σχεδόν τίποτα. Το μόνο που μας έδιναν τα δυο πρώτα χρόνια της Κατοχής σε καθένα από τα παιδιά και στους μεγάλους ήταν ένα δελτίο για 50 δράμια ψωμί κακής ποιότητας, δηλαδή περίπου 150 γραμμάρια. Ψωμί αμφιβόλου προέλευσης, όχι από κανονικό αλεύρι σταριού όπως τώρα. Λάδι, γάλα, όσπρια, ψάρια ή κρέας ούτε για δείγμα. Έλειπαν τελείως από τη διατροφή μας.

Το χειμώνα του 1942-43 στην Αθήνα οι περισσότεροι άνθρωποι ήταν πρησμένοι από την πείνα. Καθημερινά έβλεπα στους δρόμους πεθαμένους ανθρώπους από την πείνα και το κρύο. Πρωί πρωί τα κάρα του δήμου έβγαιναν για να τους μαζέψουν. Η ίδια εικόνα κάθε μέρα.

Τα δελτία με τα 50 δράμια ψωμί ήταν πολύτιμα για την επιβίωσή μας. Πολλοί απέφευγαν να δηλώσουν το θάνατο κάποιου δικού τους, γιατί θα έπρεπε να δώσουν πίσω και το δελτίο ψωμιού που δικαιούταν. Προτιμούσαν να αφήνουν τους πεθαμένους τους μακριά από το σπίτι, για να κρατήσουν για τον εαυτό τους το δελτίο ψωμιού.

Σιγά σιγά άρχισαν να αλλάζουν τα πράγματα στη διατροφή μας. Οργανώθηκαν οι μαυραγορίτες που αντάλασσαν τρόφιμα με ό,τι πολύτιμο είχε να τους δώσει ο καθένας. Από χρυσά κοσμήματα μέχρι και ολόκληρο σπίτι έπαιρναν για να σου δώσουν 2 ή 3 το πολύ τενεκέδες λάδι. Πολλές οικογένειες έφυγαν από την Αθήνα, προσπαθώντας να βρουν τροφή σε συγγενικά τους πρόσωπα στην επαρχία.

Οι μεγάλοι καθόντουσαν στην ουρά για να αγοράσουν τσιγάρα. Ο καθένας είχε δικαίωμα να αγοράσει συγκεκριμένο μόνο αριθμό τσιγάρων. Συχνά στην ουρά χωνόντουσαν και μικρά παιδάκια. Ο περιπτεράς που τα ήξερε, έδινε πάντα στα γειτονόπουλα τσιγάρα. Κάποιοι έπαιρναν τα τσιγάρα για να τα καπνίσουν, άλλοι για να τα πουλήσουν ή να τα ανταλλάξουν με κάτι φαγώσιμο, μόλις λίγα μέτρα παρακάτω.

Ο κόσμος εξακολουθεί να διασκεδάζει

Παρόλα τα προβλήματα και τις κακουχίες οι άνθρωποι συνέχισαν να διασκεδάζουν, με όποιον τρόπο μπορούσαν. Μαζεύονταν σε ένα σπίτι, άκουγαν μουσική από το γραμμόφωνο, χόρευαν ή τραγουδούσαν, έκαναν όνειρα για τη ζωή τους μετά την απελευθέρωση και αν υπήρχε κάτι, έτρωγαν. Μεγάλο έδεσμα ήταν τα στραγάλια, οι ρεβυθοκεφτέδες και η λίγη καλή ρετσίνα. Το σλόγκαν της εποχής ήταν «Λήξει δεν λήξει λουκουμάδες θα φάμε»

Στην αρχή της Κατοχής οι Γερμανοί, προκειμένου να ελέγχουν την πληροφόρηση είχαν ζητήσει να καταστρέψουν όλοι όσοι είχαν ραδιόφωνο, τη συχνότητα που είχε πρόσβαση σε σταθμούς του εξωτερικού. Όποιος πιανόταν να μην το έχει κάνει, τον σκότωναν. Έτσι οι σταθμοί που πιάναμε μετέδιδαν μόνο τραγούδια και τις ειδήσεις που ήθελαν οι κατακτητές.

Ο κινηματογράφος και τα θέατρα δεν έκλεισαν.

Κάθε Κυριακή οι δυο κινηματογράφοι στο Παγκράτι γέμιζαν πάντα με κόσμο. Οι ταινίες που έπαιζαν ήταν Γερμανικές ή Ιταλικές κοινωνικές, κωμικές ή αισθηματικές. Πριν ξεκινήσει η ταινία πρόβαλλαν πάντα τα πολεμικά επίκαιρα ή προπαγανδιστικό υλικό που εξυπηρετούσε τους κατακτητές.

Ανοιχτά παρέμειναν και τα θέατρα στο κέντρο της Αθήνας. Συνήθως ανέβαζαν ελληνικές επιθεωρήσεις ή κλασσικά ελληνικά θεατρικά έργα, αφού πρώτα είχαν εγκριθεί από τη λογοκρισία.

Τα μέσα μεταφοράς

Ελάχιστα μέσα μεταφοράς υπήρχαν την περίοδο της Κατοχής. Ο κόσμος μετακινιόταν με τα πόδια, ενώ υπήρχαν καρότσια για να σέρνουν οι άνθρωποι τα βαριά πράγματα. Τα λιγοστά αυτοκίνητα ή λεωφορεία είχαν στο πίσω μέρος τους τεράστιες συσκευές γκαζοζέν, δηλαδή καζάνια με ξύλα που τα ζέσταιναν και άρχιζαν να βγάζουν αέριο για να κινηθεί το αυτοκίνητο. Τα αυτοκίνητα της εποχής εκείνης έκαναν μεγάλο θόρυβο, μύριζαν άσχημα και προχωρούσαν πολύ αργά. Γι' αυτό ορισμένοι μέχρι σήμερα λένε για όποιον πάει αργά ότι «προχωρεί σαν γκαζοζέν»

Οι Έλληνες αντιστέκονται

Καθημερινός μας πρόβλημα δεν ήταν μόνο η εξεύρεση τροφής αλλά και τα μπλόκα των Γερμανών. Είχε στο μεταξύ οργανωθεί η Εθνική Αντίσταση και δημιουργούσε αρκετά προβλήματα στα στρατεύματα κατοχής. Σ' αυτές τις περιπτώσεις οι Γερμανοί για εκφοβισμό ή για αντίποινα συνήθιζαν να κλείνουν ολόκληρες συνοικίες και να συλλαμβάνουν κυρίως τους άντρες. Ακολουθούσαν εκτελέσεις, φυλακίσεις, βασανιστήρια ή εκτοπισμός στα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Γερμανίας.

Ένα πρωινό ήμουν με τους συμμαθητές μου σε ένα καφενείο στην οδό Τιμοθέως στο Παγκράτι και κάναμε μάθημα. Κάποια στιγμή ακούσαμε τον κρότο από πολυβόλα από τη μεριά του Σκοπευτηρίου της Καισαριανής. Αναστατωθήκαμε γιατί καταλάβαμε ότι κάτι άσχημο είχε συμβεί στην Καισαριανή. Όταν σχολάσαμε μάθαμε ότι εκείνο το πρωινό οι Γερμανοί είχαν εκτελέσει πάρα πολλούς Έλληνες πατριώτες. Αλλά κι άλλη φορά είδαμε να κατεβαίνουν από την Καισαριανή γερμανικά κλειστά φορτηγά. Ο κόσμος έλεγε ότι μετέφεραν πατριώτες, τους οποίους είχαν εκτελέσει.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Βάσει τῶν κάτωθι γεγονότων καὶ ἐξακριβώσεων προσδιορίζεται ἡ ἀστυνομικὴ ὥρα ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ μετ' ἀμέσου ἰσχύος ἡ 22α:

1) Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 30ῆς πρὸς τὴν 31ην Μαΐου ὑπεξηρέθη ἡ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως κυματίζουσα γερμανικὴ πολεμικὴ σημαία παρ' ἀγνώστων δραστῶν. Διενεργοῦνται αὐστηραὶ ἀνακρίσεις. Οἱ ἔνοχοι καὶ συμπεροχὸι σιγῶν θὰ τιμω-

Αἱ τοιαῦται ἐκδηλώσεις γίνονται ἀνεκταὶ ἐκ μέρους τῆς ἑλληνικῆς ἀστυνομίας ἐναντίον τῶν ὁποίων δὲν ἀντέδρασε μεθ' ὅλων τῶν εἰς διάθεσιν αὐτῆς εὐρισκομένων μέσων.

5) Ἡ συμπεριφορὰ εὐρυτέρων κύκλων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐναντι τῶν γερμανικῶν ἐνόπλων Δυνάμεων, ἐγένετο καὶ πάλιν ὀλιγώτερον φιλική.

6) Ἡ αἰσχροκέρδεια ἐν Ἀ-

Εκτός από τα μπλόκα, ιδιαίτερα προς το τέλος της Κατοχής, άρχισαν τα βράδια να γίνονται τακτικά συγκρούσεις μεταξύ αντιστασιακῶν οργανώσεων και των σωμάτων ασφαλείας της τότε κυβέρνησης που είχαν ορίσει οι Γερμανοί.

Η συντριπτικὴ πλειοψηφία των Ελλήνων ἦταν ἐναντίον των Γερμανῶν, ἀκόμη κι αν δεν ἐπαιξαν κάποιο ενεργό ρόλο στην ἀντίσταση. Ἄνθρωποι ενταγμένοι στην Ἀντίσταση υπήρχαν στη γειτονιά μου, ἀλλὰ τους κατάλαβα πολὺ ἀργά, στο τέλος της Κατοχής, ὅταν τους ἐβλεπα να μπαίνουν αρματωμένοι σε γειτονικά σπίτια. Μέχρι τότε εἶχα ἀκούσει ἀπὸ το σχολεῖο ὅτι πολλοὶ μαθητῆς, κυρίως μεγαλύτερων τάξεων συμμετείχαν στην Ἀντίσταση. Στη γειτονιά υπήρχαν και κάποιοι συνεργάτες των Γερμανῶν, που τους βοηθοῦσαν με ὅποιο τρόπο μπορούσαν, συχνά με μεγάλο ζήλο. Αποτελοῦσε κοινὸ μυστικὸ στη γειτονιά.

Η ἀπελευθέρωση

Όλα αυτά μέχρι την ἀπελευθέρωση, τον Οκτώβριο του 1944. Ευλογημένη ἡ μέρα που τα γερμανικά στρατεύματα άρχισαν να εγκαταλείπουν την Αθήνα. Το περιμέναμε,

δεν μας ξάφνιασε. Είχαμε προετοιμαστεί μέρες πριν από τις ελληνικές εκπομπές του Καΐρου ή του Λονδίνου που πιάναμε στο ραδιόφωνο και μας πληροφορούσαν για την έκβαση του πολέμου και την κατάσταση στην Ελλάδα, από τις προκηρύξεις των αντιστασιακών οργανώσεων, από το «χωνί» της γειτονιάς που μας ξεσήκωνε κάθε βράδυ με τα νέα που έλεγε και από τις πληροφορίες που διαδίδονταν καθημερινά από στόμα σε στόμα και επιβεβαίωναν όλα τα παραπάνω. Όλο και κάποιος μάς μετέφερε πληροφορίες για μονάδες Γερμανών που αποχωρούσαν σταδιακά από την Αθήνα, για τρένα φορτωμένα με Γερμανούς με κατεύθυνση προς τη Βόρεια Ελλάδα.

Και ξαφνικά ακούω τις καμπάνες να χτυπάνε. Όλος ο κόσμος ξεχύνεται στους δρόμους, φωνάζοντας συνθήματα, τραγουδώντας, πανηγυρίζοντας. Ένα ποτάμι από ανθρώπους γέμισε όλους τους δρόμους στο κέντρο της Αθήνας. Σταδίου, Πανεπιστημίου, Ακαδημίας, Αμαλίας δρόμοι γεμάτοι κόσμο. Από τις στύλες του Ολυμπίου Διός μέχρι την πλατεία Ομονοίας δε έπεφτε καρφίτσα.

Μια σύντομη ανάπαυλα το βράδυ στο σπίτι και την επόμενη μέρα πάλι έξω.

Το πανηγύρι κράτησε σχεδόν μια βδομάδα. Ο κόσμος γινόταν όλο και περισσότερος. Απλοί άνθρωποι ανακατεύτηκαν με τις αντιστασιακές οργανώσεις και στη συνέχεια με τους πρώτους Άγγλους στρατιώτες και τους Έλληνες στρατιώτες που έφτασαν από την Ιταλία ή άλλα μέρη. Στο μεταξύ έφτασαν από το εξωτερικό τα μέλη της Ελληνικής Κυβέρνησης. Η ελληνική σημαία υψώθηκε και πάλι στον ιερό βράχο της Ακρόπολης από τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου.

Η προετοιμασία της σχολικής εορτής για την επέτειο της 28^{ης} Οκτωβρίου, στάθηκε η αφορμή για να καταγράψω ορισμένες από τις αναμνήσεις των γονέων μου από την Κατοχή και να τις μοιραστώ μαζί σας μέσω της ιστοσελίδας του σχολείου μας.

Ουρανία Τυροβολά